

forumas
„DARBOTVARKĖ
2030“

VIETOJE ĮVADO: KVIETIMAS KALBĖTIS

Prasideda naujas dešimtmetis.

Ne tik mums, bet ir visam pasauliui atsiveria nauji globalūs ir didele dalimi nepažįstami iššūkiai, bet tuo pačiu metu – ir naujos galimybės. Tai bus didelių technologinių ir geopolitinių permainų dešimtmetis. Todėl ir mums Lietuvoje nebeužtenka galvoti vien tik apie artimiausius rinkimus. Privalome gerai suvokti ne tik tai, kas vyksta šiandien, bet ir žymiai geriau suprasti bent jau artimiausio dešimtmečio svarbiausius globalius procesus bei iššūkius.

Nors per prabėgusius 30 metų Lietuva yra padariusi milžinišką pažangą, tačiau neapleidžia jausmas, kad kuo toliau, tuo labiau mūsų kaitos ir vystymosi tempai lėtėja.

Iš tiesų – minėdami Kovo 11-osios 30-ies metų sukaktį, turime pasistengti giliau suprasti ir savo atkurtos valstybės stiprumus bei silpnybes tam, kad galėtume žymiai drąsiau žvelgti į ateinančius 30 metų ar bent jau į artimiausią dešimtmetį. Žinome, kuo galime didžiuliotis, bet lygiai taip pat turime atsakyti sau – ar nesibaiminame, kad įstrigsime ilgalaikėje stagnacijoje, nes nebepajėgiame įgyvendinti reformų ten, kur jos jau seniai yra pribrendusios. Todėl pagaliau turime drąsiai atsakyti sau į klausimą – kodėl, bėgant metams ir nepaisant politinių pokyčių, taip vis labiau beviltiškai atsiliekame švietimo ar sveikatos apsaugos pertvarkose, kodėl regionų vystymo strategijos lieka tik ministerijų stalčiuose, kodėl inovacijos atsiranda tik ministerijos pavadinime, bet ne realioje ekonomikoje? Ir į daugelį kitų klausimų, kylančių iš karčios mūsų valstybės pastarųjų metų patirties, turime taip pat drąsiai atsakyti.

Mūsų „valstybės politikos“ problemų diagnozė yra paprasta – pastarųjų kelerių metų laikotarpiu mūsų valstybė, ypač vidaus politikoje, gyveno praktiškai be „valstybės politikos“ kūrybos: akivaizdu, jog prarandame gebėjimą formuluoti ilgalaikius strateginius ir ambicingus tikslus. Prarandame ir gebėjimus siekti tokių tikslų realizacijos.

Dar 2016 metų pabaigoje esu rašęs, kad Lietuvos valstybės politiką yra ištikusi sunki „idėjinės mažakraujystės“ liga. Nuo to laiko reikalai su „valstybės politika“ ėjo tik blogyn.

Dar blogiau yra tai, kad laikui bėgant patys vis labiau nebetikiame, kad gali būti kitaip.

Politikoje nebelieka naujų idėjų pasiūlos ir tuo pačiu metu darosi vis aiškiau, kad intelektualinis potencialas valstybės politikoje palaipsniui vis labiau menksta.

Ratas netikėjimo įsisuka vis smarkiau – rinkėjai nieko nebesitiki iš intelektualinį potencialą praradusių politikų, o patys politikai ir intelektualioji visuomenės dalis nebetiki, kad į „valstybės politiką“ būtų galima sugrąžinti dideles idėjas ir kad valstybėje atsirastų pajėgumų jas įgyvendinti.

Labiausiai gąsdina tai, kad, jei mes nerasime savyje jėgų keistis, kitas dešimtmetis bus stagnacijos dešimtmetis. Tiek valstybės politikos, tiek ir ekonominės raidos stagnacijos dešimtmetis.

Galima būtų tikėtis, kad viskas iš esmės pasikeis po 2020 metų rudenį įvyksiančių Seimo rinkimų. Ir kad pasikeis į gerąją pusę. Iš tiesų sociologų apklausos rodo, jog partiniai pokyčiai gali būti ryškūs, ir tuo būtų galima džiaugtis. Tačiau, norint pasiekti, kad

tokie partiniai pokyčiai taptų ir rimtais „valstybės politikos“ pokyčiais, reikia gerai suvokti, kokiame „dugne“ ir kodėl yra atsidūrusi „valstybės politika“, ir ko reikia, kad iš to „dugno“ nebūtume pradėti lipti į naujas ambicingas valstybės aukštumas.

Akivaizdu, kad norėdami pabėgti nuo tokios ekonominės stagnacijos perspektyvos, pirmiausia turime stengtis kaip nors išvengti „valstybės politikos“ kūrimo stagnacijos.

Todėl pirmiausia reikia patiemis patikėti, kad galime skubiai pabėgti nuo „idėjinės mažakraujystės“ ligos, kad galime vėl iš naujo atrasti gebėjimą tartis dėl didelių „valstybės politikos“ idėjų ir kad galime savyje atrasti gebėjimą tokias sutartas dideles idėjas realizuoti.

Susigrąžinti tokį tikėjimą – tai neatidėliotinas politikos, verslo, akademinio bendruomenių elito uždavinys. Nes kol neatsiras tuo tikinčios kritinės elito masės, tol neatsiras ir platesnės visuomenės tikėjimo, kad gali būti kitaip. Kol neatgims toks visuomenės tikėjimas, tol mes tik vis intensyviau murkdysimės vis gilesniame idėjinės ir politinės, o tuo pačiu ir ekonominės stagnacijos dumble, pilname nusivylimo, netikėjimo ir vidinės bei išorinės emigracijos.

Kadangi mes vis dar esame alkani sėkmės, nes vis dar atsiliekame nuo „senosios Europos“, tai turime suprasti, kad gresiančios stagnacijos išvengsime tik tada, jeigu bendromis politikos, verslo, akademinės visuomenės elito pastangomis sugebėsime į „valstybės politiką“ vėl sugrąžinti dideles, ambicingas idėjas, sugebėsime dėl jų sutarti ir įrodyti, kad esame pajėgūs jas įgyvendinti.

Visa tai yra iššūkiai, į kuriuos atsakymo turi ieškoti ne vien tik atskiros politinės partijos, bet visų pirma šios šalies intelektualinis elitas. Pats įvairiausias elitas: politinis, visuomeninis, verslo, akademinis, kūrybinis, žiniasklaidos elitas.

Apie tai yra šis mano 3-jų straipsnių, paskelbtų 2019-ais metais, rinkinys. Tai asmeninis bandymas suvokti svarbiausius iššūkius, kylančius mums, ir suvokti globalius procesus, kurie vyksta nepaisant to, patinka jie mums ar nepatinka. Man rūpi paprasti klausimai – kam per artimiausią dešimtmetį turime būti pasiruošę? Kaip išvengti mums gresiančios stagnacijos ir kaip sugrąžinti ambicingas idėjas į mūsų valstybės politiką? Kas laukia ne tik mūsų, bet ir globalios politikos bei demokratijos, kai industrinė visuomenė vis labiau transformuosis į postindustrinę visuomenę? Ar per artimiausią dešimtmetį baigsis dabartinė populistinė demokratijos erozijos banga ir ar galime tikėtis, kad po trečiosios demokratizacijos bangos ateis ir ketvirtoji, kuri pakeis ir kaimyninę Rusiją? Ar galime tikėtis, kad tokią demokratijos plėtros bangą sukels naujoji Kondratjevo ciklo ekonominio augimo banga?

Apie visa tai rašiau praeitais 2019 metais. Nes man tai rūpi. Tikiu, kad tai rūpi ne man vienam. Ir tikiu, kad apie tai ir apie kitus svarbius dalykus, išeinančius už mūsų kasdienybės šurmulio ribų, mes galime rimtai kalbėtis. Todėl ir sudėjau šiuos tekstus į vieną brošiūrą, kviesdamas kalbėtis. Nesibarti, o kalbėtis.

Europos Parlamento narys

Andrius Kubilius

„DARBOTVARKĖ – 2030“: NUO „DUGNO“ Į AMBICINGAS AUKŠTUMAS?

Andrius Kubilius

Publikuota delfi.lt, 2019 m. lapkričio 8 d.

Pastarųjų kelių mėnesių Lietuvos valstybės gyvenimas (ne-sibaigiančios R. Karbauskio keršto V. Pranckiečiui akcijos, centrinės valdžios neįgalumas Alytaus gaisro metu, valdančiųjų blaškymasis su Vyriausybės parengtu kitų metų biudžetu, ir t. t.) daugeliui sukėlė natūralias nerimo, pasipiktinimo ir net pasibaisėjimo reakcijas. Politikos ekspertai aiškinasi – ar tai jau yra politikos „dugnas“?

Nebalsavusieji už valstiečius dabar patyliukais šaiposi, kad buvo teisūs: „o mes ir sakėme, kad taip ir bus su šita „profesionalų“ valdžia“. Visi, net ir patys valdantieji, šiandien jau supranta, kad šita valdžia per likusius metus iki rinkimų nieko gero nebenuveiks. Deja, net per prabėgusius šios valdžios trejus metus nieko ypač reikšmingo taip pat nepavyko nuveikti.

Galima būtų tikėtis, kad viskas iš esmės pasikeis po kitų metų rudenį įvyksiančių Seimo rinkimų. Ir kad pasikeis į gerąją pusę. Iš tiesų sociologų apklausos rodo, jog partiniai pokyčiai gali būti ryškūs, ir tuo būtų galima džiaugtis. Tačiau, norint pasiekti, kad tokie partiniai pokyčiai taptų ir rimtais „valstybės politikos“ pokyčiais, reikia gerai suvokti, kokiame „dugne“ ir kodėl yra atsidūrusi „valstybės politika“, ir ko reikia, kad iš to „dugno“ sugebėtume pradėti lipti į naujas ambicingas valstybės aukštumas.

Mūsų „valstybės politikos“ problemų diagnozė yra paprasta – pastaruosius 6–8 metus, ypač vidaus politikoje, mūsų valstybė gyveno praktiškai be „valstybės politikos“ kūrybos: akivaizdu, jog prarandame gebėjimą formuluoti ilgalaikius strateginius ir ambicingus tikslus. Prarandame ir gebėjimus siekti tokių tikslų realizacijos.

Dar 2016 metų pabaigoje esu rašęs, kad Lietuvos valstybės politiką yra ištikusi sunki „idėjinės mažakraujystės“ liga¹. Nuo to laiko reikalai su „valstybės politika“ ėjo tik blogyn.

Dar blogiau yra tai, kad laikui bėgant patys vis labiau nebetikime, kad gali būti kitaip. Rinkiminių kampanijų technologai politikams aiškina, kad rinkėjams neberūpi didelės „valstybės politikos“ idėjos, kad jiems reikia paprastų pažadų apie algų, pensijų ar „vaiko pinigų“ didinimą. Todėl politiką užvaldo ir vairuoja ne idėjų lyderystė, o į vartotoją (rinkėją) orientuotos pardavimų technologijos, pasiskolintos iš supermarketų. Politikoje nebelieka naujų idėjų pasiūlos ir tuo pačiu metu darosi vis aiškiau, kad intelektualinis potencialas valstybės politikoje palaipsniui vis labiau menksta.

Susidaro paradoksali situacija: visuomenė demonstruoja nepasitenkinimą ir vis aiškesnius signalus, kad iš politikų yra tikima-

si didelių idėjų (2018 metais „Delfi“ inicijuota „Idėja Lietuvai“ akcija sulaukė masinio susidomėjimo ir dalyvavimo; A. Tapino kiekvienais metais organizuojamas idėjų festivalis „Laisvės piknikas“ sutraukia tūkstančius dalyvių), tačiau politikai į tai nesugeba tinkamai atsilipti ir lieka įsikibę populiarių, bet vienkartinų ir strategiškumo stokojančių idėjų: vaiko pinigai, pensijų padidėjimas, mokslo metų prailginimas, ir pan.

Ratas netikėjimo įsisuka vis smarkiau – rinkėjai nieko nebesitiki iš intelektualinį potencialą praradusių politikų, o patys politikai ir intelektualioji visuomenės dalis nebetiki, kad į „valstybės politiką“ būtų galima sugrąžinti dideles idėjas ir kad valstybėje atsirastų pajėgumų jas įgyvendinti. Tai matosi ir iš šių metų patirties: po Prezidento rinkimų buvusios viltys, kad naujas Prezidentas padės išlipti iš „idėjinės mažakraujystės“ stagnacijos, labai sparčiai baigia išgaruoti: darosi vis akivaizdžiau, kad turėsime populiarių ir tautos mylimą, bet „valstybės politikos“ konstravime mažai reikšmingą Prezidentą. Galime pasiguosti bent tuo, kad Švedijos karalius taip pat yra mylimas ir populiarius, bet ir mažai reikšmingas „valstybės politikoje“.

Štai tokioje būsenoje būdami, artėjame naujo dešimtmečio išvakarių link. Verta susimąstyti ne tik, kaip atrodys mūsų artimiausių mėnesių ar 2020-ųjų metų gyvenimas, bet ir apie tai, kaip pragyvensime visą dešimtmetį.

„Pastaruosius 6–8 metus, ypač vidaus politikoje, mūsų valstybė gyveno praktiškai be „valstybės politikos“ kūrybos: akivaizdu, jog prarandame gebėjimą formuluoti ilgalaikius strateginius ir ambicingus tikslus. Prarandame ir gebėjimus siekti tokių tikslų realizacijos.“

Labiausiai gąsdina tai, kad jei mes nerasime savyje jėgų keistis, tai kitas dešimtmetis bus stagnacijos. Tiek valstybės politikos, tiek ir ekonominės raidos stagnacijos dešimtmetis.

Pastarųjų metų ekonominės tendencijos neramina dėl to, kad iki šiol, nuo pat 1990-ųjų, pakankamai sparčiai augę, esame pasiekę tą lygį, kai vis dar atsilikdami nuo senosios Europos ekonominio lygmens, mes augame vis lėčiau, nes vis giliau krentame į tai, kas yra vadinama „vidutinių pajamų spąstais“. Tai vyksta sparčiai augant atlyginimams, o ekonomikai nesugebant taip spėriai persikelti ant aukštesnės pridėtinės vertės ar aukštesnio produktyvumo bėgių. Vis labiau prarandami gebėjimus konkuruoti užsienio rinkose, mes vis labiau prarandame ir augimo tempus. Pačios Vyriausybės skelbiamose prognozėse nurodoma, kad po poros metų mūsų BVP augimas nebesieks ir 2 proc. Ir, kaip rodo kitų šalių patirtis, tokia lygyje mes greičiausiai išliksime ateinančius 20–30 metų, jeigu neišsilaivinsime iš tokių vidutinių pajamų spąstų.

Ne 2–3 metus, o 20–30 metų – tokia yra kitų ES šalių patirtis (pvz., Graikijos, Portugalijos), kuriose „valstybės politikos“ ir ekonominio augimo stagnacija yra nuolatinis ir nekintamas dešimtmečių bruožas. Per artimiausią dešimtmetį gali paaiškėti, kad tai yra ne tik Lietuvos problema, bet ir visos „naujosios Europos“ bendras bruožas. Bet tai, kad ne vieni krisime į stagnacijos spąstus, mus turėtų mažai guosti. ►

◀ Norint pabėgti nuo tokios ekonominės stagnacijos perspektyvos, akivaizdu, kad pirmiausia turime stengtis kaip nors išvengti „valstybės politikos“ kūrimo stagnacijos.

Todėl pirmiausia reikia patiems patikėti, kad galime skubiai pasveikti nuo „idėjinės mažakraujystės“ ligos, kad galime vėl iš naujo atrasti gebėjimą tartis dėl didelių „valstybės politikos“ idėjų ir kad galime savyje atrasti gebėjimą tokias sutartas dideles idėjas realizuoti.

Susigrąžinti tokį tikėjimą – tai neatidėliotinas politikos, verslo, akademinio bendruomenių elito uždavinys. Nes kol neatsiras tuo tikinčios kritinės elito masės, tol neatsiras ir platesnės visuomenės tikėjimo, kad gali būti kitaip. Kol neatgims toks visuomenės tikėjimas, tol mes tik vis intensyviau murkdysimės vis gilesniame idėjinės ir politinės, o tuo pačiu ir ekonominės stagnacijos dumble, pilname nusivylimo, netikėjimo ir vidinės bei išorinės emigracijos.

Pastarasis dešimtmetis nebuvo lengvas nei Lietuvai, nei globaliam pasauliui. 2008–2009 metų pasaulinė finansų krizė skaudžiai smogė visiems. To pasekmės – „valstybės politika“ visur patyrė sunkių išbandymų – populizmas, atmetantis „valstybės politikos“ svarbą, daug kur smogė pakankamai skaudžiai – *Brexit*, pasikeitęs Jungtinių Amerikos Valstijų politikos pobūdis, populistų santykinė sėkmė Italijoje ar Prancūzijoje – yra tik keletas pavyzdžių. Lietuva su R. Karbauskio pergale 2016 metų Seimo rinkimuose yra to meto tos pačios globalios populizmo plėtros tendencijos produktas.

„Pirmiausia reikia patiems patikėti, kad galime skubiai pasveikti nuo „idėjinės mažakraujystės“ ligos, kad galime vėl iš naujo atrasti gebėjimą tartis dėl didelių „valstybės politikos“ idėjų ir kad galime savyje atrasti gebėjimą tokias sutartas dideles idėjas realizuoti.“

Bet tai buvo 2016-ieji. 2019-aisiais populizmas pradėjo trauktis ir pralaimėti – pradedant nuo Italijos ir baigiant pačia Lietuva. Net D. Britanija suprato, kaip politiškai brangiai tenka mokėti už *Brexit* populizmą.

Artimiausiu metu Lietuvai yra visos galimybės ne tik atsisveikinti su karčiais populizmo bangos vaisiais – „valstiečių“ dominavimu Lietuvos politinėje padangėje, bet ir atsisveikinti su „idėjine mažakraujyste“ valstybės politikoje.

Kadangi mes vis dar esame alkani sėkmės, nes vis dar atsiliekame nuo „senosios Europos“, tai turime suprasti, kad gresiančios stagnacijos išvengsime tik tada, jeigu bendromis politikos, verslo, akademinės visuomenės elito pastangomis sugebėsime į „valstybės politiką“ vėl sugrąžinti dideles, ambicingas idėjas, sugebėsime dėl jų sutarti ir įrodyti, kad esame pajėgūs jas įgyvendinti.

Taip buvo 1990-aisiais, kai siekėme Nepriklausomybės, taip buvo ir 2000-aisiais, kai siekėme narystės ES ir NATO, – intelektualinis elitas brėždavo ambicingą kryptį ir visuomenė patikėdavo tokia didele ambicija. Taip Lietuva tada ir ėjo į priekį, ir jai negrėsė jokia stagnacija: nei idėjinė, nei ekonominė.

„Gresiančios stagnacijos išvengsime tik tada, jeigu bendromis politikos, verslo, akademinės visuomenės elito pastangomis sugebėsime į „valstybės politiką“ vėl sugrąžinti dideles, ambicingas idėjas, sugebėsime dėl jų sutarti ir įrodyti, kad esame pajėgūs jas įgyvendinti.“

Taip ir šiandien – tik tada visuomenė patikės, kad Lietuvoje reikalai gali keistis į gerąją pusę, tik tada tėvai patikės, kad jų vaikai gyvens geriau, nei jie patys gyvena ir patikės, kad tie užaugs mūsų vaikai ar anūkai Lietuvoje gyvens tokioje europietiškoje gerovėje, kokią iki šiol atrandame tik senojoje Europoje, kai ta pati plačioji visuomenė patikės Lietuvos elito sutartomis naujomis didelėmis idėjomis Lietuvai.

Štai po tokios plačios įžangos, apie tai, kokiame „dugne“ mes šiandien esame, ir vis dar tikėdamasis, kad ateinantis dešimtmetis gali būti ne gresiančios intelektualinės ir ekonominės stagnacijos, o dinamiško vystymosi dešimtmetis, ir siūlau tartis dėl to, kokios didelės ambicijos ir kokie konkretūs veiksmai galėtų garantuoti mums tokį dinamišką dešimtmetį.

Per 28 metus Lietuvos politikoje įgijęs įvairios patirties, žinau, kad tarppartiniai politikų susitarimai Lietuvoje yra labai stipriai devaluoti. Ir pirmiausia dėl to, kad jie dažniausiai būna abstraktūs, jų pažanga nepamatuojama, o gražūs bet abstraktūs „gerovės valstybės“ tikslai stokoja konkrečios ambicijos, todėl greitai pavirsta pašaipos objektu. Reikšmingi susitarimai per pastarąjį dešimtmetį buvo tik dėl gynybos, kai partijos sutarė dėl labai konkretaus ir išmatuojamo tikslo – iki 2020 metų gynybos biudžetą padidinti iki 2 proc. nuo BVP.

Todėl ir dabar, tam, kad išvengtume idėjinės ir ekonominės stagnacijos, siūlau tartis dėl ambicingų, bet konkrečių mūsų valstybės tikslų, kuriuos įsipareigotume siekti iki 2030 metų ir kurių pažangą galėtume stebėti, sekdami konkrečius duomenis. Visa tokia ambicija turėtų būti įvardinama labai paprastai, kaip „Augimo Ambicija“: 2030 metais visoje Lietuvoje (ne vien tik Vilniuje) turime gyventi taip, kaip gyvena vidutinis europietis.

Ko reikia, kad tai pasiektume? Tam pirmiausia reikia ambicingos *Augimo darbotvarkės* (ne vien tik *Persikirstymo darbotvarkės*). Turime padaryti viską, kad išsaugotume aukštus augimo tempus, nepaisant to, kad pradinė sparčios konvergencijos banga artėja prie natūralios pabaigos. Norint išvengti ilgalaikės ekonominės stagnacijos, reikia realizuoti efektyvią mūsų ekonomikos struktūros transformaciją aukštųjų technologijų ir aukštos pridėtinės vertės ekonomikos link. Tik tai gali garantuoti spartesnį ekonomikos augimą. O tam paprasčiausiai reikia „valstybės politikos“ lyderystės, kuri garantuotų intelektualinę politinę valią, būtiną tam, kad tokia transformacija įvyktų.

Tokia transformacija neįvyks, jeigu Lietuva ir toliau neturės aukščiausios kokybės švietimo ir bent vieno pasaulinio lygmens universiteto. Tokia transformacija ir toliau neįvyks, jeigu Lietuva ir toliau elgsis neatsakingai ir nesugebės koncentruoti savo resursų į tik kelis aukštųjų technologijų sričių vystymą ten, kur jau iki šiol yra pasiekta santykinė sėkmė. Augimą garantuoja sparti sėkmės plėtra, o pradinę sėkmę – privati iniciatyva (dažniausiai).

Šalia Augimo darbotvarkės, per ateinantį dešimtmetį Lietuva turi siekti ir ambicingos Saugumo darbotvarkės įgyvendinimo. Be saugumo nebus ir augimo. Turime išmokti būti ne tik Vakarų saugumo politikos vartotojai, bet ir jos architektai, rūpindamiesi ne tik savo, bet ir platesnio regiono saugumo reikalais.

Kad visa tai pasiektume, turime sutarti dėl 10 svarbiausių nacionalinių projektų, kuriuos yra būtina įgyvendinti iki 2030 metų. Jų įgyvendinimas leistų pasiekti dviejų svarbiausių tikslų: ekonomiškai ir socialiai pasivytį europietiškos gerovės lygį.

„Investuoti į šalies pažangos sėkmę yra žymiai geriau ir išmintingiau nei ir toliau nieko nedaryti ir abejingai stebėti, kaip nuosekliai smunkame į stagnacijos duobę.“

Šiuos 10 ambicingų projektų sudėliočiau matydamas visą Lietuvos iššūkių panoramą. Prie kiekvieno iš tokių projektų būtų galima parašyti po išsamią studiją, apie daugelį iš šių iššūkių aš pats esu nemažai rašęs: paskutinį kartą Prezidento G. Naušėdos inauguracijai skirtame tekste „Prezidento darbotvarkė“¹².

Apie kiekvieną iš tikslų būtų galima daug diskutuoti, jie yra vienas su kitu glaudžiai susiję ir akivaizdu, kad jei mes būtume pajėgūs visus šiuos 10 projektų per kitą dešimtmetį įgyvendinti, tikrai gyventume daug saugesnėje ir pilnesnės gerovės valstybėje.

DARBOTVARKĖ – 2030: DEŠIMTMEČIO TIKSLAI

I. Augimo darbotvarkė

Augimo tikslai:

1. BVP/capita (pagal Perkamosios galios pariteto (PPP – angl.) standartą) – 100 proc. ES vidurkio (2030 m.).

Šis Lietuvos parametras šiuo metu tesiekia 81proc., 2004 m. siekė tik 48 proc. Lietuvos Vyriausybė prognozuoja, kad 2021 metais Lietuvos BVP augimas sieks mažiau nei 2 proc., vėliau tik dar labiau lėtės, o tai reiškia, kad nieko nedarant mūsų šalį ištiks ekonominė stagnacija ir Lietuva tokį tikslą nebus pajėgi pasiekti per artimiausią dešimtmetį. Verta taip pat atsiminti, kad Lietuvos ekonomikos atsilikimas nuo Vokietijos (123 proc. ES vidurkio) ar Švedijos (121 proc. ES vidurkio) yra dar didesnis.

2. Vidutinis darbo užmokestis (VDU) – 100 proc. ES vidurkio (pagal PPP standartą) (2030 m.).

Šiuo metu šis parametras siekia 70 proc. ES vidurkio (pagal EBPO duomenis).

Augimo svarbiausieji projektai:

1. Biudžetas – 35 proc. BVP persikirstymas per biudžetą (2022 m.).

Vienas iš svarbiausių ekonomikos augimo veiksmų yra gerai veikiantis viešasis sektorius: švietimas, moksliniai tyrimai, sveikatos apsauga. Norint turėti augimui reikalingą viešąjį sektorių, reikia jį tinkamai finansuoti iš valstybės biudžeto. Pastarasis turi būti pakankamos apimties. Šis biudžeto dydį nusakantis parametras Lietuvoje dabar tesiekia 30,5 proc. nuo BVP. ES vidurkis – 40,5 proc. nuo BVP. Estijoje šis parametras yra lygus 33 proc. nuo BVP. Jeigu šiuo metu šis parametras Lietuvoje siektų 35 proc., tai reikštų, kad nacionaliniame biudžete būtų maždaug 2 mlrd. eurų daugiau pajamų, kurias būtų galima išleisti geresniam švietimo ar sveikatos apsaugos finansavimui. Norint tokį parametrai pasiekti, reikės didinti kai kuriuos mokesčius arba įvesti naujus, o taip pat panaikinti milžinišką „PVM gap“.

2. Universitetai – 2 Pasaulinio Lygmens Universitetai (VU ir KTU) (2030 m.).

Šalys, besivaržančios globalioje konkurencijoje, siekia, kad bent keli tos šalies universitetai įgytų Pasaulinio Lygmens Universitetų statusą. Taip elgiasi Lenkija ir Suomija, Kinija ir Pietų Korėja³. Jeigu Lietuva nesugebės koncentruoti savo resursų į bent 2 savo universitetų gebėjimą globaliai konkuruoti, ji nesugebės realizuoti ir Augimo darbotvarkės.

3. Švietimas – Lietuva Nr.1 tarp ES valstybių pagal PISA tyrimus (2030 metai).

Pagal paskutinius PISA tyrimus (2017 m.), vertinant bendrojo švietimo lygį, Lietuva užima 36 vietą pasaulyje ir 22 vietą tarp ES valstybių. Pirmauja Singapūras ir Japonija. Pagal tuos pačius PISA tyrimus (2017 m.) – Estija pasaulyje užima 3 vietą ir 1 vietą tarp ES valstybių. Suomija pagal PISA tyrimus 2009 metais užėmė 1 vietą pasaulyje.

4. Inovacijos ir aukštųjų technologijų pramonė – (5+5+5) proc. nuo BVP 3-ose prioritetinėse aukštųjų technologijų srityse: biotechnologijos ir farmacija; lazeriai ir fotonika; IT ir fintech'as (2030 m.):

a) šalia globalių TEVA ir „ThermoFisher Scientific“ biotechnologijų kompanijų – dar 5 globalios biotechnologijų/farmacijos korporacijos, įsikūrusios Lietuvoje (2025 m.);

b) metinė lazerių ir fotonikos pramonės gamyba ir pasauliniai pardavimai – 2 mlrd. eurų (2025 m.);

c) fintech start-up'ų ir įmonių koncentracija 1000 gyventojų didžiausia tarp ES valstybių (2025 m.);

5. Sveikatos apsauga – mirtingumas nuo svarbiausių ligų lygus arba mažesnis ES vidurkiui (2025 metai).

Pagal Europos Komisijos skelbiamus duomenis, šiuo metu Lietuvoje mirtingumas nuo kai kurių ligų (pvz., širdies ir kraujagyslių) 3–4 kartus viršija ES vidurkį.

6. Regionai:

10 regioninių pramonės augimo centrų – ekonomiškai turi augti ne tik Vilnius, Kaunas ir Klaipėda. Su valstybės pagalba pritraukiant investicijas turi augti Šiauliai, Panevėžys, Alytus, Marijampolė bei kiti regionų centrai (2025 m.);

valstybės atsakomybe įgyvendinamas „Žmonių Standartas – 2030“, leidžiantis siekti, kad žmonių gyvenimo sąlygos valstybės (ne vien tik savivaldybių) pastangomis gerėtų ne tik miestuose, bet ir kaimiškose vietovėse, pvz.:

a) Keliai – visi miesteliai su daugiau kaip 30 gyventojų ►

◀ asfaltu sujungti su savivaldybės centru. Nuo bet kurios sodybos ne daugiau 3 km neasfaltuoto kelio.

b) Gimnazija – ne daugiau 50 km iki aukštus europinius ISO 9001 standartus atitinkančios nacionalinės gimnazijos. Regionų centruose – gimnazijos su geros kokybės bendrabučiais.

c)...

II. Saugumo darbotvarkės svarbiausieji projektai

7. Elektros sistemos kontinentinė sinchronizacija ir Astravo AE elektros ekonominė blokada – (2020–2025 m.).

8. Gynyba – 2,5 proc. nuo BVP (2025 m.); atsižvelgiant į didėjančias geopolitines grėsmes, Lietuva turi sparčiau didinti gynybos finansavimą; šiuo metu valdžia yra įsipareigojusi tokio finansavimo procento siekti tik 2030 metais.

9. Rytų Partnerystė – 2027 metais (Lietuvos 2-asis pirmininkavimas ES Tarybai) Ukraina, Sakartvelas, Moldova tampa kandidatėmis į ES. Siekdama tokio tikslo Lietuva nuosekliai, kartu su partneriais, rengs ir įgyvendins Lietuvos iniciuotą „ES Trio Strategiją 2030“, skirtą šių šalių integracijos į ES procesui konsoliduoti ir efektyviai įgyvendinti. (Strategija patvirtinama ES Rytų Partnerystės Summite – 2020 gegužę).

10. Europietiška Rusija – Lietuvos iniciatyva Vakaruose gimsta „Europietiškos Rusijos“ strategija (2021 m.), kurios tikslas – padėti Rusijai sugrįžti į europietiško vystymosi kelią (po Putino). Strategijos esmė – ne „dialogas su Putinu“, o Ukrainos integracinės sėkmės pavyzdys ir aiški Vakarų vizija, kaip galėtų atrodyti ateityje Vakarų santykiai su „europietiška Rusija“, padės Rusijai transformuotis.

Kaip įgyvendinti „Darbotvarkę 2030“?

Tokia štai galėtų būti „Darbotvarkė 2030“ – 10 didelių ir ambicingų projektų, aiškiai formuluojamų, detalizuojamų ir efektyviai įgyvendinamų. Kas gali imtis lyderystės įgyvendinant tokią darbotvarkę? Akivaizdu, kad svarbiausios valstybės politinės institucijos: Prezidentas, Vyriausybė, Seimas.

Užsienio politikoje Prezidentas turėtų prisiimti didžiausią atsakomybę už tokio projekto įgyvendinimą, vidaus politikoje – Prezidentas gali suvaidinti ypač svarbų telkiančios lyderystės vaidmenį, telkdamas politinę ir pilietinę bendruomenes.

Tačiau tokios „Darbotvarkės 2030“ įgyvendinimui reikia ir tinkamos Vyriausybės. Šiandien turime nedžiuginančią koaliciją ir Vyriausybę, iš kurių sunku tikėtis tokių ambicingų projektų įgyvendinimo. Bet situacija gali iš esmės pasikeisti po 2020 metų Seimo rinkimų. Tačiau jau dabar galima konstatuoti, kad vien tik Vyriausybės pasikeitimo 2020 metais neužteks tam, kad tokie projektai būtų sėkmingai realizuoti. Valstybės tarnyba, kaip ir visas viešasis sektorius, per ilgus finansinio skurdinimo metus yra taip stipriai intelektualiai nustekenta, kad tikėtis jų tinkamo pajėgumo įgyvendinti minėtus projektus būtų tiesiog naivu.

Ką reikėtų daryti?

Pirma, reikėtų tiesiog prisiminti, kaip Lietuva 2013 metais sėkmingai susitvarkė su pirmuoju išbandymu pirmininkauti Europos Sąjungai. Tokį projektą valstybė realizavo keleriems metams pasamdydama porą šimtų jaunų, išsilavinusių ir tinkamą

europietišką patirtį sukaupusių profesionalų. Jie buvo įdarbinti visose ministerijose, gavo gerą atlyginimą, valstybė tam išleido nemažai milijonų, bet tinkamas rezultatas buvo pasiektas. Deja, šis sukauptas tikrų profesionalų valstybinis resursas vėliau buvo neatsakingai išbarstytas.

Ko reikėtų dabar?

Imtis tokio pat būdo, pasitelkiant jaunos profesionalus ir realizuojant ne vieną pirmininkavimą, o 10 svarbiausių „Darbotvarkės 2030“ projektų. Tai buvo sėkmingai padaryta ruošiantis 2013 metams; taip gali būti padaryta ir dabar. Tai kainuos. Ir kainuos nemažai. Tačiau investuoti į šalies pažangos sėkmę yra žymiai geriau ir išmintingiau nei ir toliau nieko nedaryti ir abejingai stebėti, kaip nuosekliai smunkame į stagnacijos duobę.

Ir dar apie pinigus.

Tokių projektų neįmanoma realizuoti su mažu valstybės biudžetu. Viešieji finansai investuoti į sėkmę šią sėkmę plečia, didina ir investuotus pinigus grąžina su kaupu. Tačiau tam reikia kritinio investicijų kiekio, nes, nepasiekus tokio kritinio lygio, investuotos lėšos yra tiesiog išbarstomos. Norint tokią kritinę pinigų masę sutelkti, reikia nebijoti didesnių mokesčių. Nes didesni mokesčiai būtų tiesiog mūsų pačių didesnė investicija į mūsų pačių didesnę sėkmę. Už sėkmę reikia susimokėti, nes sėkmė paprasčiausiai apsimoka.

Štai taip galėtų atrodyti naujoji „Darbotvarkė 2030“. Augimo ir socialinio teisingumo darbotvarkė. Rezultatyvios užsienio politikos darbotvarkė. Ryški darbotvarkė. Ar tokia, ar į ją panaši ambicinga darbotvarkė bus efektyviai įgyvendinama, priklauso tik nuo politikos, akademinio, verslo elito. Nuo jų pasirinkimo. Labiausiai – nuo politikų. Nuo jų sugebėjimo sugrįžti prie „valstybės politikos“ kūrybos, paremtos didelėmis ir ambicingomis idėjomis.

Lietuvai reikia ryškios ir rezultatyvios „Darbotvarkės 2030“.

Tai – mūsų visų bendras interesas.

Nuorodos:

1 A.Kubilius. Valstybės liga: idėjinė mažakraujystė. 2016 m. gruodžio 21 d., delfi.lt. Prieiga: <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/a-kubilius-valstybes-liga-ideji-ne-mazakraujyste.d?id=73216004>

2 Andrius Kubilius. Prezidento darbotvarkė. 2019 m. birželio 21 d., delfi.lt. Prieiga: <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/andrius-kubilius-prezidento-darbotvarke.d?id=81553613>

3 Andrius Kubilius. Ar gali Lietuva turėti pasaulinio lygio universitetą(-us). 2017 m. rugsėjo 21 d., delfi.lt. Prieiga: <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/a-kubilius-ar-gali-lietuva-tureti-pasaulinio-lygio-universiteta-us.d?id=75758931>

POPULIZMO BANGOS PABAIGA?

Andrius Kubilius

Publikuota delfi.lt, 2019 m. birželio 5 d.

Visų porinkiminių audringų perturbacijų ir valdžios krizių kakofonijoje varta atkreipti dėmesį į kai kurias sistemines, tektonines tendencijas, išryškėjusias šiuose rinkimuose tiek Lietuvoje, tiek ir visoje Europos Sąjungoje. Nors dar anksti daryti galutines išvadas, bet man norisi įžvelgti požymius, kad po 2008–2012 metų finansų krizės visą Vakarų pasaulį (taip pat ir Lietuvą) užplūdusi politinio populizmo banga pamažu pradeda atslūgti.

Keletas esminių požymių:

- 2016 metais ant populizmo bangos į Lietuvos valdžią atėjo valstiečiai šiais metais pralaimėjo trejus rinkimus iš eilės, jų kandidatas nepateko į antrąjį Prezidento rinkimų turą, valdančioji koalicija yra visiškai suirutėję ir gali neišgyventi iki 2020 metų Seimo rinkimų.
- Prezidento rinkimų pirmojo turo rezultatai parodė, kad rinkėjai balsuodami už jiems patinkančius kandidatus, renkasi racionalios, proeuropietiškos krypties politiką, kurią parėmė daugiau nei 60 proc. rinkėjų, balsavusių už abu į antrą turą patekusius kandidatus.
- Radikalusis, antieuropietiškas lietuviškas populizmas tiek Prezidento, tiek Europos Parlamento rinkimuose nesulaukė jokios reikšmingesnės rinkėjų paramos, o šio judėjimo lyderiai (A. Juozaitis, V. Radžvilas), asmeniškai dalyvaudami pralaimėtuose rinkimuose, įrodė kad Lietuvos rinkėjų nejaudina šių lyderių propaguotos apokaliptinės, Lietuvos tariamos pražūties globalizacijos bangose nuotaikos.
- Europos Parlamento rinkimų rezultatai visoje Europos Sąjungoje taip pat nebuvo tokie tragiški ES ateičiai, kaip daugelis analitikų bandė prognozuoti prieš rinkimus. Euroskeptikų šiek tiek padaugėjo, bet padidėjo ir tikrų eurofederalistų liberalų bei žaliųjų atstovavimas. Europos Parlamentas bus magesnis, bet tikrai ne katastrofinis.

Politis populizmas nėra naujas reiškinys tiek Europos, tiek viso Vakarų pasaulio politinėje istorijoje. Paprastai jo bangos pakyla po didelių ekonominių ar socialinių sukrėtimų, kai didelės grupės krizėje skaudžiai nukentėjusių žmonių pajunta, kad jie yra valdžios užmiršti, praranda tikėjimą ateitimi, juos apima nusivylimas, frustracija ir natūralus pyktis.

Populistai yra gabūs pajusti tokią prastą žmonių savijautą ir pasiūlo jiems paprastus atsakymus į svarbiausią ir amžiną klausimą – kas yra kaltas? Dažniausiai tokie atsakymai turi labai panašų kaltųjų ir „žmonių priešų“ sąrašą: šalies politinis elitas, Briuselio biurokratai, globalizacija ir pan.

Anksčiau dar labai populiarūs atsakymai būdavo ir „pasaulinis žydų sąmokslas“ ar „pasaulinis gėjų sąmokslas“. Tokia populizmo banga Vakarų pasaulyje kilo po 1929–1930 metų pasaulinės ekonominės krizės, tokia pati banga kilo ir po pastarosios

2008–2012 metų krizės. Panašių populizmo bangų Vakarų politinėje istorijoje yra buvusi ne viena ir ne dvi: jos pakyla ir atslūgsta, dažniausiai atkartodamos ekonominių sunkmečių ir pakilimų bangas.

Neblogą tokių populizmo reguliarių bangų apžvalgą pateikia Barry Eichengreen savo 2018 metais išleistoje knygoje „The Populist Temptation: Economic Grievance and Political Reaction in the Modern Era“¹.

Kokių šiandien stebimų globalių tendencijų požymiai leistų mums patikėti, kad artėja populizmo bangos pabaiga?

6-toji „Kondratjevo banga“ (6th K-WAVE)

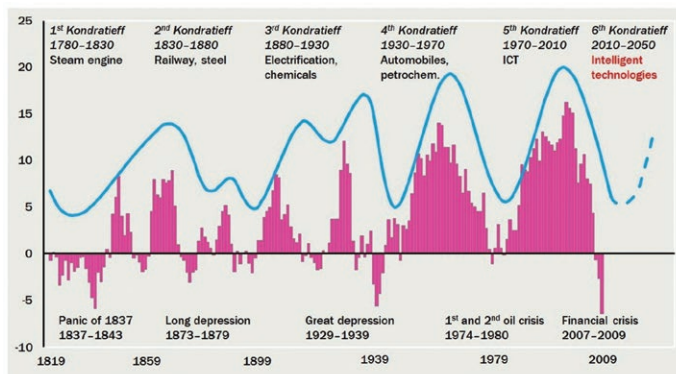
„Kondratjevo bangų“ teorija, paaiškinanti, kad pasaulio ekonomika vystosi bangomis, patirdama 50–60 metų pakilimo ir nusileidimo ciklus, kai ekonomika kyla dėl revoliucingai naujų technologijų įsisavinimo, o po to įsiterpia natūralūs atoslūgiai, yra siejama su rusų mokslininko Nikolajaus Kondratjevo vardu, 1925 metais paskelbusio pagrindinį mokslinį darbą, pagrindusį šią teoriją. 1938 metais N. Kondratjev Stalino įsakymu buvo sušaudytas, tačiau jo moksliniai darbai bėgant metams įgavo vis didesnę autoritetą ir populiarumą.

Nekartodamas enciklopedinių žinių apie „Kondratjevo bangų“ teoriją, noriu pabrėžti, kad mokslininkai, tyrinėjantys šių dienų pasaulio ekonomikos procesus, konstatuoja, jog su 2008–2012 metų krize pasibaigė 5-oji Kondratjevo banga, o artėjant 2020-ųjų link vis ryškiau matosi 6-osios bangos pradžios požymiai. 5-oji Kondratjevo banga siejama su IT technologijų įsitvirtinimu, 6-osios bangos augimas – su „išmintingųjų technologijų“ (intelligent technologies) banga.

Šiuo požiūriu verti dėmesio yra suomių profesorius Markku Wilenius, Turku Universitete vadovaujančio Ateities studijoms (Future studies) darbai, skirti ilgalaikėms ateities projekcijoms, pagrįstoms ta pačia Kondratjevo bangų teorija. Dar įdomiau, kad tokius akademinius darbus užsako Suomijos Vyriausybė, siekdama mokslškai pagrįstai apibrėžti Suomijos ilgalaikės vystymo strategijos pamatus.

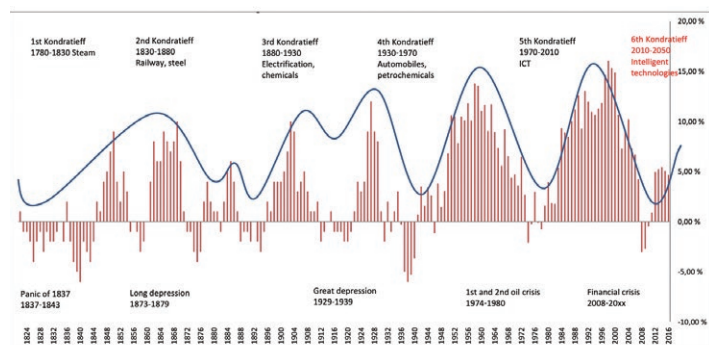
Neaiškindamas šių suomių įžvalgų visų niuansų, pateikiu tik du grafikus iš Markku Wilenius darbų:

1 pav. matome grafiką, atspindintį S&P indekso kitimą per pastaruosius kelis šimtmečius ir tuo pačiu rodantį Kondratjevo bangų kilimo ir nusileidimo tendencijas. Jis buvo skelbtas 2012 metų M. Wilenius ir S. Kurki darbe „Surfing the Sixth Wave. Exploring the next 40 years of global change“², todėl jame 6-oji banga buvo tik prognozuojama. ►

1 pav.

◀ Tuo tarpu 2 pav. matomo grafiko nuotrauka yra iš M. Wilenius 2017 metų knygos „Patterns Of The Future: Understanding The Next Wave Of Global Change“³. Šiame grafike pateikiami naujausi S&P indekso duomenys aiškiai rodo, kad 6-oji K-banga iš tikrųjų pradeda kilti. O tai reiškia, kad visiškai tikėtina, jog ateinančius 50 metų stebėsime nuoseklaus ekonomikos augimo ir po to seksiančio lėto nusileidimo naująjį ciklą. Pakeliui, matyt, bus įvairių didesnių ir mažesnių krizių, tačiau per artimiausius porą dešimtmečių turėtume stebėti ėjimo „aukštyn“ bendras tendencijas.

Rolling 10-year return on the S&P 500 since January 1814 till December 2016 (ln %p.a.). Source Datastream, Bloomberg, Helsinki Capital partners (illustration), Markku Wilenius

2 pav.

Tokios ekonominės bangos kilimas reikštų, kad ekonominės ir socialinės prielaidos tolesnei populizmo plėtrai gali sparčiai nykti, ir demokratijos sveikata taip pat turėtų pradėti taisytis. Tradicinė ir mums įprasta demokratija per artimiausius dešimtmečius gali patirti visiškai naujų iššūkių, susijusių su postindustrinės visuomenės neišvengiama plėtra (žr. tekstą toliau), tačiau iki tol šiandieninė populizmo ir demokratijos erozijos banga visoje Europos Sąjungoje turėtų susilpnėti.

Europos Sąjunga tokiu būdu būtų įveikusi dar vieną krizę – šį kartą demokratijos ir populizmo krizę. Tai ne pirmą ir ne paskutinę krizę, kurią Europos Sąjungai tenka įveikti. Nuo pat Romos sutarties pasirašymo 1957 metais Europos Sąjunga vystosi, eidama nuo vienos krizės prie kitos krizės, ir iš kiekvienos krizės išeina, tapdama stipresne ir labiau konsoliduota.

4-toji demokratizacijos banga pagal S. Huntingtoną

Garsusis amerikiečių politikos mokslų akademikas Samuelis Huntingtonas išgarsėjo ne tik savo garsiąja teorija apie civilizacijų karus⁴, bet ir savo knygomis bei teorija, kuri pagrindė dėsni, jog pasaulis demokratizuojasi taip pat pagal tam tikrą ciklą ar bangų dėsningumą. Savo garsiojoje knygoje „Trečioji Banga“⁵ S. Huntingtonas išsamiais duomenimis pagrindė savo teoriją, kad pasaulio demokratizacija vyksta bangomis, panašiomis į vandens potvynius ir atoslūgius.

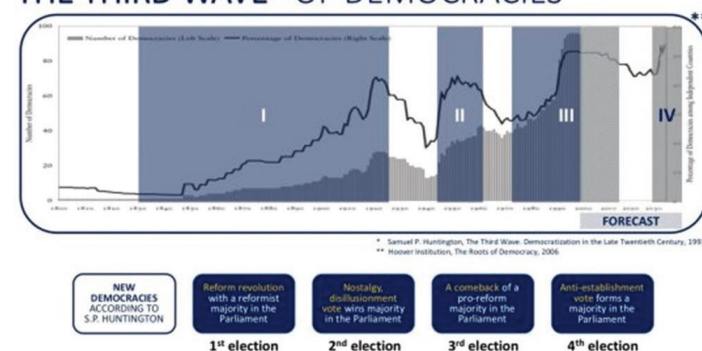
Jis parodė, kad tokios bangos kyla tam tikrais periodais, kai demokratinis virsmas ateina į plačias naujas teritorijas, tačiau prasidėjus demokratijos atoslūgiui, paaiškėja, kad ne visoje tokioje demokratijos užlietoje teritorijoje demokratijai pavyksta ilgą laiką įsitvirtinti. Demokratijos atoslūgis atneša atgalinį virsmą į autoritarizmą ar bent jau į populizmo bangos plėtrą.

Pagal S. Huntingtono teoriją, mes ir visa Centrinė Europa bei didelė dalis Lotynų Amerikos ar Pietryčių Azijos valstybių susigrąžinome demokratiją, nešami milžiniškos 3-iosios demokra-

tizacijos bangos, kuri prasidėjo maždaug 1980-aisiais ir tęsėsi iki 2000-ųjų. Po to prasidėjo atoslūgis, kuris Rusijoje baigėsi Putino autoritariniu režimu, „neliberalios demokratijos“ populiarumu Centrinėje Europoje, populizmo plėtra visame Vakarų pasaulyje po 2012 metų.

Tokį atoslūgį lemia daugelis faktorių: pirma, jau minėta 2008–2012 metų globali krizė, bet taip pat ir tai, kad pagal S. Huntingtoną, šalys, kuriose demokratija bando įsitvirtinti pirmą kartą (Rusija prie B. Jelcino), beveik neišvengiamai suklumpa ir grįžta prie autoritarinio valdymo bei laukia kitos demokratizacijos bangos.

THE THIRD WAVE* OF DEMOCRACIES

3 pav.

S. Huntingtonas mirė 2008 metais ir nespėjo išpranašauti, kada prasidės 4-oji demokratizacijos banga. Tačiau, remiantis jo pagrįsta „demokratizacijos bangų“ teorija ir faktiniais duomenimis (žr. 3 pav.), galima užtikrintai teigti, kad 4-oji demokratizacijos banga yra neišvengiama, o taip pat ir tai, kad ji gali prasidėti per artimiausią dešimtmetį. Visiškai tikėtina, kad ji sutaps ir su ekonominės 6-osios K-bangos pradžia. Tai pastebi ir cituotas suomių analitikas M. Wilenius.

Ką tokia 4-oji demokratizacijos banga gali reikšti? Pirmiausia tai, kad demokratijos atoslūgis ir populizmo banga pačioje Europos Sąjungoje gali įgauti priešingą kryptį: matysime daugiau optimizmo, pasitikėjimo demokratijos institucijomis ir pačia Europos Sąjunga, ir atvirkščiai – vis mažesnį populizmo ir euro-skepticizmo populiarumą.

Lygiai taip pat galime tikėtis panašių tendencijų ir už Europos Sąjungos sienų – demokratinė tendencijų ir europietiškos darbotvarkės negrįžtamo įsitvirtinimo Ukrainoje, Sakartvele ir Moldovoje. Dar daugiau, galima viltis, kad 4-oji demokratizacijos banga sugrįš ir į Rusiją, kur su Ukrainos sėkmės pavyzdžio pagalba, pasibaigus Putino erai, europietiškos demokratijos tradicijos gali sėkmingai sugrįžti į Rusiją ir pagaliau ilgą laiką įsitvirtinti.

Ką tai gali reikšti Lietuvai?

Pirmiausia tai, kad politika sugrįš prie žymiai stipriau išreikštų intelektualų šaknų. Erdvė tradiciniam, pigiam, lietuviškam populizmui siaurės, nors tuo šiandien ir yra sunku patikėti. Bet Karbauskio, Gražulio, Puteikio, Puidoko, Juozaičio, Radžvilo politinė ateitis nėra pats svarbiausias dalykas, kuriam turėtume skirti didesnę dėmesį.

Žymiai svarbiau mums turėtų būti tai, kad prognozuojama 4-oji demokratizacijos banga gali labai stipriai ir pozityviai paveikti mūsų Rytų kaimynystę – nuo Ukrainos iki pačios Rusijos. Lietuva gali būti arba nelabai aktyvi tokios bangos stebėtoja arba jos

efektyvi katalizatorė, gebanti jos paramai sutelkti maksimalią Vakarų koaliciją.

Kaip rodo S. Huntingtono akademiniai darbai – tokios demokratizacijos bangos prasideda nuo vienos, individualios sėkmės istorijos, o po to plinta nesustabdomai į vis naujas teritorijas ir valstybes. Ukrainos sėkmės istorija gali tapti tokiu 4-osios bangos trigeriu. Lietuvai verta į Ukrainos sėkmę investuoti savo geopolitinius, finansinius ir lyderystės resursus, ne tik padedant pačiai Ukrainai reformuotis, bet ir imantis proukrainietiškos koalicijos Vakaruose sutelkimo.

Bet dar svarbiau Lietuvai, jos politiniam elitui yra suprasti, ką reiškia Lietuvai 6-oji K-banga. Pasauliui ji žada pažangą ir ekonominį augimą. Tuo būtų galima paprasčiausiai tik džiaugtis. Bet šiais laikais augimas dažniausiai koncentruojasi ten, kur tokiame augimui yra tinkamai pasirengta. Deja, Lietuva negali savęs priskirti prie tokių šalių. Paprasčiausiai ir dėl to, kad skirtingai nuo suomių, nesugebame nei suvokti ilgalaikių iššūkių, nei tuo labiau jiems tinkamai pasiruošti. O tai reiškia, kad mes vis giliau skęsime toje ekonominėje stagnacijoje, kurios požymius vis ryškiau šiandien jau matome, kai tuo tarpu pasaulio pažangiausius į priekį ir aukštyn neš 6-oji K-banga.

Taigi, viena vertus, galime pasidžiaugti, kad ateityje Lietuvos politika vis labiau bus išvaduota nuo tradicinio populizmo, bet kita vertus, tai visiškai nereiškia, kad ji savaime bus pasiruošusi 6-ajai K-bangai ekonomikoje ir 4-ajai demokratizacijos bangai.

Mūsų pasirinkimas vis dar yra tas pats – ar būti vis labiau stagnuojančia ir atsilikime skęstančia Europos provincija, ar drąsiai pasikinkyti atsiritančias globalias bangas ir būti dėl sėkmės nebijančiais rizikuoti pirmeiviais.

Į tokią riziką reikia sugebėti investuoti savo intelektualinius resursus. Tai ir yra svarbiausia užduotis Lietuvos politikai – išmokyti ugdyti ir sutelkti intelektualinius resursus ir juos investuoti, taip pat ir į ateities rizikos pasirinkimus.

Šiais privalomos blaivystės laikais verta prisiminti klasiką – kas nerizikuoja, tas negeria šampano!

DEMOKRATIJA – „IS THE SYSTEM BROKEN?“

Andrius Kubilius

Publikuota delfi.lt, 2019 m. vasario 7 d.

Vasario pradžią praleidau Romoje: Mercator fondas surinko politikus, jaunesnius ir vyresnius, iš Europos Šiaurės ir iš Pietų, kairiuosius ir dešiniuosius, pasikalbėti apie demokratiją. Retorinis konferencijos klausimas, į kurį ieškojome atsakymo: *is the system broken?* Kitaip sakant, ar ta demokratinė ir politinė Vakarų sistema, prie kurios ir mes spėjome priprasti per paskutiniuosius 30 metų, dar atlaiko pastarojo laikotarpio iššūkius? Kaip jai iš viso seksis atlaikyti XXI amžiaus iššūkius ir kokie tie iššūkiai gali būti?

Apie tai nemažai tenka kalbėtis su Europos politikais ir susitikimuose bei diskusijose apie Europos Tarybos ateitį, nes viena iš pamatinių Europos Tarybos ginamų vertybių šalia žmogaus teisių ir teisinės valstybės vertybių yra ir pamatinė demokratijos vertybė. Dalyvaudamas Europos Tarybos generalinio sekretoriaus rinkimuose turiu galimybę atvirai kelti klausimus apie demokratijos situaciją Europos kontinente, apie šiandieninius ir ilgalaikius iššūkius demokratijai ir apie tai, kaip turime tinkamai pasitikti tokius iššūkius.

Visų pirma, reikia atsakyti į klausimą – ar demokratija susiduria su iššūkiais? Tie, kurie 1989 metais džiaugėmės Berlyno sienos griuvimu, kurie dalyvavome atstatant ir kuriant Lietuvos demokratiją prieš 30 metų, kurie džiaugėmės Rusijos demokratėjimu prie Jelcino, šiandien galime liūdnokai konstatuoti, kad demokratizacijos „trečioji banga“ (pagal S. Huntingtoną), yra tikrai išsisėmusi ir perėjusi į atoslūgio fazę.

Mes nerimaujame dėl demokratijos erozijos Lietuvoje, Italijoje valdžia garsiai ir išdidžiai skelbiasi, kad jie yra populistai, Prancūzijoje plinta „geltonųjų liemenių“ judėjimas, kaip atrodo – neturintis jokios politinės ideologijos, o taip pat vis dar stiprias pozicijas išlaiko M. Le Pen Nacionalinis frontas, Vokietijoje stiprėja panaši antieuropietiška ir prorusiška AfD, Didžioji Britanija pasiklydusi *Brexit* reikaluose, Lenkija ir Vengrija daugelio europiečių akyse atrodo, kaip šalys, kurios nebesilaiko demokratijos vertybių.

Šiandien galime vardinti ir vardinti su kokiomis problemomis demokratinės sistemos susiduria senojoje ir naujoje Europoje, dar labiau Europos kontinento pakraščiuose: Vakarų Balkanuose, Rytų Kaimynystėje, jau nekalbant apie Rusiją. Net ir Donaldo Trampo „twitterinė“ demokratija kai kam atrodo kaip nebetelpanti į klasikinės demokratijos vertybių rėmus.

Jau ne pirmą kartą kartoju, kad Vakarų pasaulyje ir Europos kontinente daugelis požymių akivaizdžiai rodo, kad demokratija, kaip viena iš trijų pamatinių Europos vertybių, susiduria su didžiausiais iššūkiais. Net ir Europos Taryboje, palyginus su žmogaus teisėmis, kurias saugo Europos Žmogaus teisių konvencija ir Žmogaus Teisių Teismas, demokratija turi žymiai mažiau apsaugos mechanizmų. Todėl europiečiams, iš įvairių šalių ►

Nuorodos:

- 1 B.Eichengreen. The Populist Temptation: Economic Grievance and Political Reaction in the Modern Era. Oxford University Press, 2018
- 2 M. Wilenius, S. Kurki „Surfing the Sixth Wave. Exploring the next 40 years of global change“. The interim Report of the Project „The 6th Wave and Systemic Innovations for Finland: Success Factors for the Years 2010-2050 (6th Wave)“. Finland Future Research Centre, FFRC eBook 10/2012. 2012 gruodis. Prieiga: http://81.47.175.201/flagship/attachments/surfing_the_sixth_wave.pdf
- 3 M.Wilenius, Patterns Of The Future: Understanding The Next Wave Of Global Change. WSPC (Europe), 2017
- 4 S.Huntington. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon & Schuster, 1996
- 5 S.Huntington. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. University of Oklahoma Press, 1991

◀ susirinkusiems Romoje, ir kilo natūralus klausimas – *is the system broken?*

Kas lemia tokius iššūkius demokratijai?

Yra tokių šiandieninių iššūkių, kuriuos lėmė 2009 metų pasaulinė finansų krizė ar 2015 metų Europos pabėgėlių krizė, bet yra taip pat ir tokių ilgalaikių iššūkių, susijusių su postindustrinės visuomenės plėtra, apie kuriuos dar vis labai mažai kalbame.

Pradžioje pora žodžių apie iššūkius, kuriuos lėmė neseniai pergyventos krizės.

Pykčio konsolidacija

Jau ne vieną kartą įvairiomis progomis esu rašęs apie Vakarų analitikų plačiai nagrinėjamą pastarojo laikotarpio „angry voters“ („piktų rinkėjų“) reiškinių plėtrą. Vis daugiau rinkėjų jaučiasi ekonomiškai ir socialiai apleisti ir užmiršti, praradę viltį, kad jų pačių ar jų vaikų ateitis gali būti šviesesnė. Esu rašęs apie Ch. Murray „*Coming Apart: The State of White America, 1960–2010*“¹ ar R. Putnam „*Our Kids: The American Dream in Crisis*“² knygas, akademiškai įspūdingai tiksliai parodančias, kad Jungtinėse Valstijose tokiais jaučiasi iki 40 proc. gyventojų, praradusių tikėjimą „*American Dream*“ („amerikietiška svajonė“), vis labiau pasiduodančių ilgalaikiam nerimui, neviltčiai ir frustracijai, ir lengvai patikinčių kiekvienu, kuris garsiai sušunka: „Aš žinau, kas yra dėl tokio jūsų gyvenimo kaltas.“ Pradžioje kaltais būna įvardijami vietiniai priešai: elitas, opozicija ir netinkama žiniasklaida, po to dažniausiai pereinama prie išorinių priešų įvardijimo: globalizacija, Briuselis, liberali demokratija, laisva prekyba ir t.t.

Priešų paieška

Kaltųjų ir priešų įvardijimas yra nepralaiminti politinės sėkmės formulė, padedanti mobilizuoti nusivylusius ir frustracijoje paskendusius rinkėjus. Dar Černiševskis ir Leninas rašė knygas, garsiai pavadintas „Kas yra kaltas?“, ir skirtas nelabai išsilavinusio proletariato mobilizavimui. Straipsnyje „Kas yra tikrieji Lietuvos „priešai“ ir kaip su jais kovoti?“ esu rašęs³ apie įspūdingą paskutiniąją T. Snyder knygą „*The Road to Unfreedom*“⁴. Joje T. Snyderis parodo, kaip dar Carlo Schmitt (naciams simpatizavusio garsaus vokiečių filosofo) atskleistą formulę, kad politikoje yra svarbiausia įvardinti priešą ir su juo kovoti, šiais laikais perima V. Putinas, sąmoningai paskelbdamas Vakarų tariaus Rusijos priešų ir nąmoningai šią propagandą savo rinkėjų mobilizacijai. Tokia masinė mobilizacija „įveikti priešus“ leidžia valdžiai palaipsniui silpninti demokratijos institutus ir visuomenės demokratijos įpročius.

„Savų“ tapatybė ir „kitokių“ įpriešinimas

Europoje matome panašius reiškinius. Politinėje senosios Europos kultūroje po finansinės ir pabėgėlių krizės pastebimas vis labiau plintantis „kitoniškumo įpriešinimo“ („*enemization of otherness*“) reiškinys. Frustracijos ir nusivylimo apimti rinkėjai ieško dvasinės ramybės ir paguodos, susitapatindami su panašiai besijaučiančiais į „savųjų“ ar „apačių“ blokus. Visi kiti yra „kitokių“ blokas. Populistiniai lyderiai labai greitai pajunta, kad „apačių“ bloką galima sutelkti ir mobilizuoti gąsdinant, kad bet kokie „kitokie“ yra jų priešai ir reikia telktis tam, kad galėtum nuo tokių priešų apsiginti. Kas yra tie „kitokie“ ir kuo galima gąsdinti „savųjų“ bloką, priklauso nuo populistinių lyderių fan-

tazijos – mūsų regione galima gąsdinti Vakaraais, Europos Sąjunga, neoliberalizmu, liberalia demokratija, George'u Sorosu, LGBT, Landsbergiu, Kubiliumi, Tapinu, Miliūte, vaikų atėmimu ir bet kuo, kas tinka gąsdinimui. Nes „savųjų“ bloką geriausiai vienija pasąmoninė baimė.

Kaip savo straipsnyje rašo cituoti mokslininkai, „tokį „savųjų“ bloką vienija nauja „baimės priklausomumo“ („*paranoid belongingness*“) tapatybė“. Tokią baimę šiandieniniai populizmo lyderiai yra išmokę efektyviai pakurstyti. Klasikinei demokratijai būdingą idėjų konkurenciją, tradicinę kairės ir dešinės konkurenciją ir gebėjimą įsiklausyti vis labiau keičia primityvi ir ne-gailestinga „priešų“ ir „baimės“ propaganda. Kas svarbiausia, – ekonominių ir kitų krizių sąlygomis tokia „kitoniškumo įpriešinimo“ politika pakankamai sėkmingai veikia. Nusivylusieji ją lengvai patiki ir randa joje paguodą. Populistai laimi „priešų įvardijimo“ varžybas, nes rimtoji politika neturi tokios aistros ir tokių įtikinamų naratyvų, kokius turi baimės kurstymas. Prie tokios „priešų įvardijimo“ subkultūros plėtros efektyviai prisideda visos naujosios „fake news“ ir hibridinių karų technologijos, ypač gerai įvaldytos Kremliaus.

Tai kelia grėsmę demokratijai, nes skatina jos laipsnišką eroziją. Baimės kurstymas į valdžią atveda gebančius tokią baimę kurstyti, bet ne valstybę valdyti. Tokių „baimės politikų“ greitos nesėkmės valstybės valdyme dar labiau didina žmonių nusivylimą ir frustraciją. Augantis ir vis sparčiau besisukantis nusivylimo ratas yra didžiausias demokratijos priešas šių dienų Europoje. Taip pat ir Lietuvoje.

Kaip šį ratą sustabdyti – nėra lengva atsakyti. Jeigu galvotume, kad „baimės priklausomumo“ tapatybė yra labiausiai paplitusi tarp „piktųjų rinkėjų“, tų, kurie dėl savo ekonominės ir socialinės padėties yra nusivylę ir netikintys ateitimi, tai demokratijos stiprinimui reikia ne naujų politinių technologijų, o naujų socialinės ir ekonominės politikos instrumentų, reikia naujo socialinio kontrakto, kuris padėtų ir nusivylusiems įsitikinti, kad jie nėra užmiršti.

Prancūzijos Prezidentas E. Macronas, susidūręs su „geltonosiomis liemenėmis“, jau paskelbė, kad Prancūzijai toks naujas socialinis kontraktas yra būtinas. Toks kontraktas turi būti ne vien tik žodžių ir pažadų, bet pirmiausia darbų ir rezultatų kontraktas, realiai gerinantis padėtį tų, kurie jaučiasi užmiršti ir kurie nebetiki ateitimi. Europoje XIX ir XX amžiuose susiformavusią ideologinę takoskyrą tarp tradicinės kairės ir dešinės, XXI amžiuje keičia visai nauja takoskyra: tarp tų, kuriems nepasisekė, tarp nusivylusių, netikinčių ateitimi, išsigandusių ir lengvai gąsdinamų, ir tų, kuriems pasisekė, kurie tiki ateitimi ir kurie nesibaimina globalių procesų. Demokratijai teks prie šių naujų takoskyrų prisitaikyti. Ir atrasti būdus, kaip ekonominiais ir socialiniais instrumentais šias takoskyras mažinti.

XXI amžiuje demokratija susidurs ne tik su naujų socialinių takoskyrų iššūkiu. Demokratija susidurs ir su tuo, ką būtų galima pavadinti „XXI amžiaus iššūkiu“, su iššūkiais demokratijai postindustrinėje, skaitmeninėje visuomenėje. Tai ilgalaikiai iššūkiai, tačiau apie juos verta pradėti kalbėti jau šiandien.

Kas yra tie „XXI amžiaus“ iššūkiai?

Visų pirma yra verta prisiminti, kad šiandieninė demokratija yra industrinės visuomenės produktas, gimęs kartu su XIX amžiuje milžinišką pagreitį įgavusia pramonine revoliucija. Pramoninė revoliucija su masine konvejerine gamyba sukūrė darbininkų klasę, kuri pasižymėjo panašia kvalifikacija, panašiu išsilavinimu, panašiomis gyvenimo sąlygomis ir panašiais kolektyviniais interesais. Tokių interesų gynybai formavosi kairiąją ideologiją išpažįstančios politinės partijos. Kitoje pusėje formavosi savi-

ninkų/buržuazijos klasė, taip pat turinti bendrus interesus ir bendrą ideologiją. Industrinės visuomenės sukurta šiandieninė demokratija, anot A. de Tocqueville'io, visų pirma reikalavo gebėjimo asocijuotis ir rėmėsi kolektyviniais instrumentais: partijų ideologijomis ir jų konkurencija, partijų rinkiminėmis kampanijomis ir kolektyvinės opozicijos vykdoma parlamentine valdžios kontrole.

Kas mūsų laukia postindustrinėje visuomenėje? Akivaizdu, kad joje tradicinė pramoninė gamyba vaidins vis mažesnį vaidmenį. Darbininkų klasę keis robotų klasė. Žmonių gyvenimo būdas, išsilavinimas, gebėjimai, užsiėmimai darys vis labiau individualizuoti ir personalizuoti. Mažės bendrų reikalų, daugės asmeninių reikalų ir interesų. Tokių interesų patenkinimui arba gynimui nebereikės tokių didelių kolektyvinių pastangų. Todėl mažės ir kolektyvinių partijų svarba. O tai reiškia, kad kolektyviniais veiksmais ir atoveiksmiais pagrįsta tradicinė klasikinė liberali demokratija XXI amžiuje bus priversta kardinaliai keistis.

Gali būti, kad kardinaliai keisis ir valstybių politinės sistemos bei valstybių valdymo modeliai ir būdai. Išnaudojant IT technologijas, plėtosis „dalyvavimo demokratija“ ir mažės „atstovaujamosios demokratijos“ vaidmuo, kartu mažės ir politikos lyderių bei didelių idėjų vaidmuo. Viskas taps žymiai labiau individualizuota, smulkiau, arčiau kasdienio žmonių gyvenimo ir kitaip, nei yra dabar. Kaip prie to prisitaikys demokratinė žmonių valdžia, kylanti iš žmonių ir tarnaujanti žmonėms – šiandien yra sunku pasakyti, bet nenustebkime jei ta demokratija, prie kurios esame pripratę, amžiaus pabaigoje bus visai kitokia.

Tokie dramatiški pasikeitimai natūraliai sukelia baimių, kaip tokie pasikeitimai vyks, tačiau nusiraminti galime paprastai – jei mes prisitaikome prie naujų technologijų, tai ir demokratija bei valstybių valdymas prie to prisitaikys.

XXI amžiuje taip pat matysime dar vieną iššūkį tradicinei demokratijai – tai nacionalinių valstybių valdžių įtakos žmonių gyvenimui nuoseklų mažėjimą. Jeigu šiandien pažiūrėtume kiekvienas į savo gyvenimą, tai pamatytume, kad jam vis stipriau įtaką daro ne nacionalinės valdžios sprendimai ar neveikimai, bet globalių technologinių kompanijų, globalių tarptautinių organizacijų ar Europos Sąjungos sprendimai. Globalūs procesai, geri ir blogi, naujos technologijos, dirbtinis intelektas – ateityje įgaus dar daugiau galių keisti kiekvieno iš mūsų gyvenimą ir nacionalinei valdžiai su tuo konkuruoti ir tai sustabdyti tikrai nepavyks, nepaisant visų emocinių rezistencijų.

Jeigu tokios prognozės tikrai išsipildys, demokratijai iškils naujas iššūkis: globalūs procesai, ypač technologiniai, sunkiai pasiduoda demokratinėi kontrolei ar priežiūrai, o nacionalinės valdžios veikla darys vis mažiau reikšmingai daranti įtaką kasdieniam žmonių gyvenimui ir todėl mažiau įdomi kiekvienam žmogui. Susidomėjimas nacionalinės demokratijos procesais gali drastiškai kristi, kartu kristų ir piliečių dalyvavimas rinkimuose. Ką tai reikštų demokratinėms valstybių valdymo sistemoms, šiandien galime tik spėlioti. Ar atsiras naujų demokratinų procesų, kuriais būtų siekiama efektyvesnės demokratinės įtakos globaliems procesams – kol kas tokių požymių nesimato.

Taigi demokratija yra reiškinys, prie kurio esame pripratę ir ne labai gilinamės, kaip jis šiandien ar rytoj veikia ar veiks. Tuo tarpu iššūkiai šiam reiškiniui darosi vis didesni. Ir globalesni. Ir reikalaujantys ne tik nacionalinio, bet ir žymiai stipresnio globalaus dėmesio. Europos Taryba yra globaliai unikali organizacija, kaip tik ir galinti dar daugiau dėmesio skirti vienos iš pamatinių Europos kontinento vertybių – demokratijos vertybės apsaugai. Ir tiems iššūkiams, su kuriais demokratija ateityje neišvengiamai susidurs.

Demokratija yra verta žymiai didesnio mūsų rūpesčio. Tam, kad netektų kada nors liūdnai konstatuoti: *the system is broken*. Ir kad tokiu atveju netektų „demokratijos“ paversti tik gražiu muziejiniu reiškiniu, panašiu į Romos Koliziejų: truputį aptrupėjęs ir nenaudojamas, bet kaip muziejus labai geras.

Nuorodos:

1 Ch. Murray. Coming Apart: The State of White America, 1960–2010. Crown Forum, 2012

2 R. Putnam. Our Kids: The American Dream in Crisis. Simon and Schuster, 2015

3 A. Kubilius. Kas yra tikrieji Lietuvos „priešai“ ir kaip su jais kovoti? 2018 m. birželio 21 d., 15 min. Prieiga: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/andrius-kubilius-kas-yra-tikrieji-lietuvos-priesai-ir-kaip-su-jais-kovoti-18-990460>

4 T. Snyder. The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America. Tim Duggan Books, 2018

EUROPOS PARLAMENTO NARYS ANDRIUS KUBILIUS

Gedimino pr. 56-20, Vilnius

info@elpnariai.lt